

1.02
327(497.4:450:436)"1848/1968"
Prejeto 15. 6. 2000

UDK

Janko Pleterški*

Slovenija med Nemčijo in Italijo (1848-1968)**

IZVLEČEK

Prispevek je strnjen pogled na državne in transdržavne položaje, ki so jih doživeli Slovenci oz. Slovenija, razumevajoč sebe kot celoto. Segra od revolucijskega letu 1848, ko je bil postavljen slovenski državopolitični program avtonomne Slovenije v njenem celotnem etničnem (jezikovnem) obsegu, prek meddržavnih delitev tega ozemlja v letih 1866, 1920, 1941, do pozicije republike Slovenije v okviru jugoslovanske socialistične federacije in določitve njenih meja z Italijo in potrditve tistih z Avstrijo v letih 1947 in 1955. Vloga Slovenije v okviru Jugoslavije je bila občutna pri postavljanju odnosov z Italijo in Avstrijo. V sklopu jugoslovanske politika je bila Slovenija že zgodaj zagovornik odpiranja državnih meja za promet ljudi in blaga in kmalu je postala tudi pogodbeno nosilka pomembnih meddržavnih regionalnih kooperacij s sosedi, a tudi z Zvezno republiko Nemčijo. Spričo liberalnejših razmer na mejah Slovenije, ko tu že več kot četrstoletja ni bilo zidu, niti zdaleč podobnega berlinskemu, so dolgoletni živi stiki Slovenije in Slovencev s sosedi v preostoru med Italijo in Nemčijo pri tem imeli izjemno pomembno vlogo, tudi glede notranje demokratizacije.

Ključne besede: Slovenija, Nemčija, Italija, mednarodni odnosi, zunanja politika

ABSTRACT

SLOVENIA BETWEEN GERMANY AND ITALY (1848-1968)

The article presents a concise overview of the state and trans-state positions experienced in the past by the Slovenes after they had started to comprehend themselves as a whole, and by Slovenia as a state. The article was presented at a meeting at the "Villa Vigoni" study centre in Lovenno di Menaggio, Italy, in June 1996, as one of the contributions in the discussion on the relations between the Slovenes, the Germans and the Italians. The article goes back to the revolutionary year of 1848, when the Slovene national and political programme for an autonomous Slovenia, based on the ethnic (linguistic) principle, was formed, and continues with the division of its territory between different countries in the years 1866, 1920 and 1941. The author also defines the position of the Republic of Slovenia within the Yugoslav socialist federal state, and deals with the formation of its borders with Italy and the confirmation of its borders with Austria in 1947 and 1955. Slovenia played a particularly important role within Yugoslavia in establishing relations with Italy and Austria. Within the framework of Yugoslav politics, Slovenia was, already at an early date, an advocate of opening the country's borders in order to facilitate traffic between it and its neighbouring countries in the form of people crossing the borders and the exchange of goods.

* Dr., akademik, redni profesor v pokoju, SI-1000 Ljubljana, Štefanova 13

** Besedilo, predloženo študijskemu centru "Villa Vigoni", Lovenno di Menaggio, Italija, kot prispevek k diskusiji o slovensko-nemško-italijanskih odnosih, prirejeni junija 1996. Avtor se posveta zaradi bolezni ni udeležil.

Very soon, Slovenia was also able to conclude contracts on important international regional forms of cooperation with neighbours, as well as with the Federal Republic of Germany. The fact that the borders of Slovenia were open so early in the after-war period was an international determinant of utmost importance - also for the free flow of culture and ideas. Thus, the more liberal conditions on the borders of Slovenia (for more than a quarter of a century there was no wall on its borders, and conditions were not even comparable to those along, for example, the Berlin Wall), also enabled an inner democratisation to take place. The long-standing and lively contacts of the country and its inhabitants with its neighbours in the area between Italy and Germany were of paramount importance for its development.

Key words: Slovenia, Germany, Italy, international relation, foreign policy

Pojem "Slovenija" je na začetku 19. stoletja zasnovan kot označitev ozemlj-skega območja slovensko govorečega prebivalstva v južnih deželah Avstrije in v dveh manjših sosednjih področjih Ogrske in Benečije (prvič oznanjen v neki prigodni pesmi Jovana Vesela - Koseskega, 1844). Do 1918 se sicer še ni izoblikovalo nobeno politično ozemlje s tem imenom, toda pojem Slovenija je medtem že dobil družbeno realno in potencialno tudi državnopolitično vsebino. In ker je besedo Slovenija slovenska raba tudi pozneje, podobno kot pred 1918, skoraj redno izenačevala s celotnim naselitvenim ozemljem slovenskega ljudskega jezika, ne oziraje se na spreminjajoče se državne meje, se je rado dogajalo, da v sosednjih državah pojma Slovenija niso razumeli le kot etnično kulturnega, marveč tudi kot izraz določenih iredentističnih namer.¹ Danes je seveda treba razumeti pojem Slovenija le izenačeno z Republiko Slovenijo, samostojno od 1991. leta. Toda kljub temu je pri zgodovinskem obravnavanju, t.j. gledajoč nazaj, treba imeti pred očmi celoto slovenske etnične in celoto slovenske politične entitete, kajti obe sta objektivni danosti, ki ju v procesu nastajanja današnje slovenske države med seboj ni mogoče ločiti, četudi nista identični po svojem obsegu. Z ustreznim pridržkom postaja tako mogoče in upravičeno, da govorimo o odnosih Italije in Nemčije do Slovenije tudi za čas, ko ta država še sploh ni obstajala.

Dovoljujem si tukaj podati prav strnjen pogled na te čez- ali transdržavne položaje, ki so jih doživeli Slovenci oz. Slovenija razumevajoč sebe kot celoto. Z začetkom v revolucijskem letu 1848, ko je bil postavljen slovenski državnopolitični program avtonomne Slovenije v njenem celotnem etničnem (jezikovnem) obsegu pa do pozicije republike Slovenije v okviru jugoslovanske socialistične federacije proti koncu 60. let tega stoletja, ko se prvič po drugi svetovni vojni odpira

¹ Poučni slovar Jože Glonarja iz leta 1933 takole razlaga besedo Slovenija: "zemljepisna označba za kraje, kjer bivajo strnjeno Slovenci; v Jugoslaviji... v glavnem dravska banovina z glavnim mestom Ljubljana." Razlaga le naznačuje, da se pojem Slovenija nanaša tudi na ozemlja zunaj meja takratne Jugoslavije. - V enakem smislu opredeljuje leta 1935 obseg Slovenije tudi reprezentativno zemljepisno delo Antona Melika: "to je vse ono ozemlje, na katerem sklenjeno prebivajo Slovenci, torej tudi Koroško in Primorje (...) brez ozira na sodobne ali pretekle državnopolitične meje (...)" - Slovenija, Geografski opis. Slovenska matica, Ljubljana 1935, str. 15.

vprašanje nadaljnega obstoja te večnarodne države. Že aktualnost reforme jugoslovanskega socialističnega sistema je takšno vprašanje vsebovala v temelju.

Že v svoji rojstni uri je bilo vprašanje državnega upostavljanja politične državne enote Slovenije vkleščeno med nemško in avstrijsko alternativo, med Frankfurt in Dunaj. Upanja v smeri Dunaja je na koncu zadušil obnovljeni absolutizem Habsburžanov, liberalna Nemčija pa Sloveniji upanja že os vsega začetka ni dopuščala. Glavni argument se je glasil: Trst! Trst bo edino pristanišče Nemčije na jugu, posest Trsta in poti do njega je za Nemčijo življenjsko vprašanje.² Ta argument se je že dotikal pozneje za življenjske razmere Slovencev in Slovenije tako pomembnega dejavnika, kakor je bila zedinjena Italija. Leta 1871 je glasilo italijanskih nacionalnih revolucionarjev v Trstu, "Il Vessilo rosso", odklonilo državopolitično upoštevanje Slovencev - nimajo ne Danteja ne Macchiavellija in so barbari - in napovedovalo neposredno razdelitev avstrijskega ozemlja med Italijo in Nemčijo ne glede na slovensko navzočnost.

Iz časov "pomladi narodov" je Slovincem vendarle ostal spomin na program leve v avstrijskem državnem zboru, ki je izšel iz vrst nemške stranke na Češkem in terjal, naj bo ena petih držav narodnostno utemeljene avstrijske federacije tudi Slovenska Avstrija.³ Hkrati lahko omenimo skoraj pozabljeni program badenskih republikancev in demokratov o Združenih državah Nemčije, ki je med temi državami predvidel tudi Ilirsko republiko z glavnim mestom Trstom.⁴

Avstrijsko-pruska vojna 1866 je izključila Avstrijo s Slovenci vred iz združujoče se Nemčije. To pa ni pomenilo, da bi bili avstrijski Nemci pozabili na zgodovinsko pripadnost avstrijskih dežel rimskemu (nemškemu) cesarstvu, Rajhu. Posebno niso tega pozabljali obrobnejši, ki so prebivali ob Slovincih ali sredi med njimi na Štajerskem in Koroškem, pa prek Kranjske še tja do Gorice in Trsta. Do leta 1918 so proti osamosvojitvenim prizadevanjem Slovencev črpali iz zgodovine argument, da nikjer ni slovenskih, marveč da povsod tod, do Jadrana, obstajajo le nemška zgodovinska tla. Po drugi strani je z Benetkami pripadel Italiji tudi del slovenske etnije, namreč "Beneška Slovenija" ("Schiavonia Veneta"). To je bila v dobi nacionalizmov prva delitev Slovencev med različne državne suverenosti. Seveda se je to zgodilo, ne da bi se katerakoli od vlad, udeleženih pri odločanju, tega dejstva vsaj rahlo zavedala. Toda pri Slovincih samih je zaskrbljenost spričo te delitve sprožila odločilen preboj narodnega zavedanja v temeljne plasti ljudstva.⁵

Druga delitev Slovenije se je dogodila s prvo svetovno vojno. Znani "Londonski pakt" (26. april 1915) naj bi poplačal Italijo za njen vstop v vojno na strani držav Antante tudi z delom ozemlja Slovencev. Ta dolgo skrivana pogodba je z vidika Slovencev pomenila apriorno negacijo njihove narodnopolitične

² Besede Vinzenza Rizzija Slovincem v *Klagenfurter Zeitung*, 3. 7. 1848, št. 1. - Cit. v: Janko Pleterski: *Slovenisch oder deutsch? Nationale Differenzierungsprozesse in Kärnten (1848-1914)*, Klagenfurt - Celovec 1966, 61. (Prva, slovenska izdaja, z naslovom "Narodna in politična zavest na Koroškem", Ljubljana 1965, 49.)

³ Robert A. Kann: *Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie*, Bd. II, Böhlau, Graz - Köln 1964, 20-22; Peter Kozler: *Das Programm der Linken des Österreichischen Reichstages mit Rücksicht auf Slovenisch und Italienisch Österreich*, Wien, 1849.

⁴ Cit. po E. Hobsbawm oz. Siegmann, *Études d'histoire moderne et contemporaine*, 1948, pri Vasiliju Meliku: *Elementi revolucionarnosti v slovenski politiki 19. stoletja*. V: Bogo Grafenauer, Janko Pleterski, (ur.), *Elementi revolucionarnosti v političnem življenju na Slovenskem*, Ljubljana 1973, 31.

⁵ Vasilij Melik: *Slovensko narodno gibanje za časa taborov*. *Zgodovinski časopis*, 23, 1969. - Jaromir Beran: *Plebiscit in razmejitve v Benečiji (1866 in 1867)*. *Zgodovinski časopis*, 33, 1979.

individualnosti in preziranje njihove pravice do samoodločbe. Evropsko vprašanje malih narodov se

je ob tem primeru načenjalo v svoji najbolj goli stvarnosti. Prav z vidika narodnosti je še pred zaključkom pojava (23. marca 1915) italijanski veleposlanik v Parizu Tittoni posvaril svojo vlado o škodljivosti ozemeljskih določil pakta za interese Italije same. Imel je pomisleke ob vključevanju nemškega in slovenskega življa v italijansko državo.⁶

Če je Italija po vojni uveljavljala tezo o "pohabljeni zmagi", je treba pripomniti, da je bila takšna teza, kar zadeva Slovenijo, neutemeljena. Nova vzhodna meja Italije, kakor je bila v Rapallu 12. novembra 1920 končno določena z dvostransko pogodbo z jugoslovansko kraljevino, je prinesla Italiji na območju Slovenije celo znatno večje ozemeljske pridobitve, kakor pa so ji bile obljubljene z Londonskim paktom nasproti habsburški monarhiji. Blizu tretjine slovenskega naroda je bilo vključeno v Italijo, ne da bi bile manjšinske pravice Slovincem kakorkoli pogodbeno zagotovljene. Ta ozemeljska pridobitev liberalne Italije je dejansko pomenila fatalno okleščanje Slovenije in odpirala je usode polno pot italijanskemu fašizmu h genocidnim postopkom na tem območju. Pozneje sklenjene jugoslovansko italijanske pogodbe o posameznostih takoimenovanega jadranskega vprašanja (S. Margherita 1923, Jadranski pakt 1924, Nettuno 1925) niso vnesle nikakršnega izboljšanja v položaj slovenske (in hrvaške) manjšine v Julijski krajini (Venezia Giulia). Na specifičen način je na teh območjih doživela prva svetovna vojna svoj dejanski konec šele z likvidacijo druge.⁷

Po drugi strani ni imela pariška mirovna pogodba z Nemčijo nobene neposredne vloge glede opredeljevanja položaja Slovenije. Pač pa je posredno imela veliko vlogo prepoved priključitve k Nemčiji, kakor je bila zapisana v avstrijski državni pogodbi, sklenjeni v St. Germainu (1919). Tendencia zmagovalnih držav, da pripravijo "državo proti svoji volji" (avstrijsko republiko, "der Staat wider Willen") k večji življenjski zmožnosti in življenjski voljnosti, je za Slovence neugodno odsevala pri vprašanju njihove državne razmejitve z Avstrijo. Tu naj le omenimo, da je bil t.i. obrambni boj ("Abwehrkampf") na Koroškem, ki je na koncu pripeljal do meddržavno predpisanega plebiscita o pripadnosti slovenskega dela Koroške ali Republiki Avstriji ali Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, prvotno sprožen v okviru zamisli nemških Korošcev o boju za južno mejo ("Südmarkgrenze") Velike Nemčije. Kakorkoli že, meja na Karavankah je pomenila revizijo načela, ki so ga zmagovalne države postavile v svojo pogodbo z Avstrijo, namreč načela, da se naj meje države ujemajo z jezikovnimi mejami. Po priključitvi ("anšlusu") Avstrije je na ta način postal "tretji Rajh" ne le neposredni sosed

⁶ "Tocca a noi a vedere se ci convenga avere in casa nostra due focolari di irredentismo, uno tedesco ed uno sloveno che, potendo divenire pretesto di future guerre, ci obbligheranno ad una politica di grandi armamenti continuati." - Documenti diplomatici Italiani, 5, III, doc. 172. - Prof. Jehuda L. Wallach (Univ. Tel Aviv) pa piše dandanes o skrivanju Londonskega pakta: "... the concessions that Italy wrestled from its new partners were so superlative that the Allies had indeed every reason to keep the treaty secret (...) it would have been bad propaganda in America." - Uneasy coalition: The Entente experience in World War I, Greenwood Press, Westport Conn. 1993, str. 39.

⁷ Lavo Čermelj: Life and death struggle of a national minority (The jugoslavs in Italy), Ljubljana 1936; po drugi svetovni vojni dopolnjene izdaje te knjige v angleškem in slovenskem jeziku. Zlasti pa tri knjige in številni drugi spisi Milice Kacin Wohinz.

jugoslovanske Slovenije, marveč je v svoje meje zajel tudi del slovenske etnije. Koroški Slovenci so leta 1938 postali nemški državljani.

Priključitev Avstrije Nemčiji je pomenila cezuro tudi v razvoju splošnega položaja Slovenije v mednarodnih odnosih v južni in vzhodni Srednji Evropi med obema vojnama. Lahko le omenim "podonavsko trojko" ("trojka danubiana"), kakor je ta pojav nedavno slikovito poimenoval H. J. Burgwyn.⁸ Za Slovenijo so namreč bila prav neposredno in hudo aktualna tista patetična in na koncu tako neuspešna prizadevanja Mussolinija, da bi priključitev Avstrije preprečil, z namenom, da bi varovala Italiji prosto pot v panonsko Podonavje in na Balkan pred vdorom Nemčije. Seveda, vse to zopet, ne da bi katerakoli udeležena država vsaj malo upoštevala politično subjektiviteto Slovenije. V njihovih očeh je bila Slovenija samo nekakšno prosto deljivo zemljišče na prehodu k vprašanju Hrvaške. Nekakšen paradoks je zato dejstvo, da so bili ravno nacionalsocialisti v Avstriji edini, ki so štel za potrebno - pred svojim julijskim pučem 1934 - stopiti v stik s Slovenci. Želeli so dobiti jugoslovansko podporo za svoj državni udar in so v zamenjavo za uslugo ponudili revizijo meje na Karavankah v korist Slovenije (Jugoslavije).⁹ V posameznih fazah politike "trojke" je Mussolini pomišljal na razbitje Jugoslavije kot morebitne rešitve njegovega problema in takrat je z Dunajem rešetal vprašanje, kako (si) razdeliti jugoslovansko Slovenijo. Toda avstrijski kancler Dollfuß je ostajal mlačen do italijanskih in madžarskih revizionističnih ponudb, ki so zadevale Ljubljano in Maribor.¹⁰ Po izvršenem "anšlusu", ko Mussolini ni več mogel pobijati vstopa Nemčije v balkanski prostor, in po izbruhu vojne z Veliko Britanijo in Francijo, je štel nemški zunanji minister Ribbentrop za potrebno, da 19. aprila 1940 opozori rimsko vlado na posebni interes Rajha za Slovenijo (Maribor).¹¹

Vodilna slovenska stranka, Slovenska ljudska stranka, nagnjena h katoliškemu integralizmu (od 1935 neposredno vključena v vladajočo Jugoslovansko radikalno skupnost, toda brez svojega krščansko socialističnega krila), je zašla v protislovne predstave o prihodnosti Slovenije. Njen voditelj, duhovnik Anton Korošec, človek z veliko avtoriteto, se je kot minister za notranje zadeve nagibal k politiki prilagajanja Nemčiji. Hkrati pa je bil intimno prepričan, da pomeni taista Nemčija glavno nevarnost za obstoj slovenskega naroda. Poleti 1939 se je pečal z mislijo, da bi se naj Slovenci - za rešitev pred Nemčijo - priključili Italiji.¹² Njegova naslednika v stranki, Fran Kulovec (tudi duhovnik) in Miha Krek, sta tudi po menjavi vlade v probritanskem smislu (27. marca 1941) vstopila v novo vlado generala Dušana Simovića. Toda skrivaj sta skušala utreti za Slovence posebno pot, ki bi jo ubrali po pričakovanem napadu Nemčije. Prek slovaškega poslanstva v

⁸ H. James Burgwyn: La troika danubiana di Mussolini: Italia, Austria e Ungheria, 1927-1936. In: 21, *Storia contemporanea*, 4, agosto 1990, 617-686.

⁹ Erwin Steinböck: Die Verhandlungen zwischen den Nationalsozialisten und jugoslawischen Stellen vor dem Juliputsch 1934. In: 12, *Österreich in Geschichte und Literatur*, Graz, 10, 533-538. - Prim. Dušan Nečak: Avstrijska legija II (Österreichische Legion II), Obzorja, Maribor, 1995.

¹⁰ H. J. Burgwyn, nav. d., 650.

¹¹ Dnevnik grofa G. Ciana (različne izdaje in prevodi).

¹² Dušan Biber: Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933-1941. Ljubljana 1966. - Ruda Jurčec: Skozi luči in sence II, Buenos Aires 1966 - pismo Joška Tischlerja 1963 avtorju.

Beogradu sta 5. aprila 1941 predlagala Nemčiji, naj bi (jugoslovanski) Sloveniji dovolila samostojnost sami ali skupaj s Hrvaško. Pač podoben položaj kot ga je dobila Slovaška po razbitju ČSR.¹³ Formalnega nemškega odgovora ni bilo, saj je Nemčija

Jugo-

slavijo napadla že naslednji dan. Tretji voditelj Slovenske ljudske stranke, Marko Natlačen, ki je ostal v Ljubljani, je v dneh vkorakanja nemške in italijanske vojske poskušal preprečiti razdelitev jugoslovanskega dela Slovenije med različne okupante. Njegovi poskusi, da bi najprej dosegel nemško okupacijo celote, nato pa kot alternativo tudi italijansko, niso bili uspešni. Ta nenavadna prizadevanja Natlačenove stranke so se sklenila 3. maja 1941 s priznanjem aneksije - po italijanski vojski zasedene Ljubljane z ozemljem - kraljevini Italiji (Provincia di Lubiana, Ljubljanska pokrajina). Priznanje aneksije je bilo hkrati notranja odločitev stranke za taktiko atentizma v vprašanju odpora.¹⁴

V kronologiji razvoja položaja Slovenije med Italijo in Nemčijo je seveda najpomembnejši datum 6. april 1941. Obe imenovani državi sta tega dne v okviru druge svetovne vojne napadli Jugoslavijo. Ne "komunistične", marveč Kraljevino Jugoslavijo. Z njo vred Slovenijo. Kakor sta bila napad Italije v letu 1915 in plačilo, ki ga je zanj prejela v obliki nove državne meje na Snežniku, izvor in vzrok še ne izmerjenega trpljenja in še ne prešteti izgub za slovensko prebivalstvo Julijske Krajine, tako je postal napad Italije v letu 1941 prvi vzrok in izvor vsega tistega tragičnega, kar je zdaj doletelo tudi številne Italijane v tem prostoru. Razume se, tudi račun za trpljenje slovenske strani v vojni se začneja z istim datumom.

Različnost izbire svojih zaveznikov, kakor se je zanje odločala Italija v prvi ali v drugi svetovni vojni, ni pomenila, kar zadeva Slovenijo, nikakršnega preloma v kontinuiteti njene vloge. V razmerju do Slovenije je Italija v obeh vojnah nastopila kot napadalec, ki si prizadeva za osvojitve slovenskega prostora, in to ne oziraje se na dejstvo, da je Slovenija medtem, v letu 1918, vstopila v nov državni prostor.

Po drugi strani je Hitler zgrabil prav dejstvo, da je Slovenija l. 1918 zapustila zgodovinski prostor Nemčije, kot argument za svojo slovito zahtevo, "Napravite mi to deželo zopet nemško!" Njegov program je bil, izbrisati kulturno in seveda še veliko bolj politično subjektivnost Slovencev.¹⁵ Roka, ki sta jo vodili obe državi, je napisala na steno plameneč "Finis gentis Slovenicae".

Proti tem prizadevanjem in proti dejstvu sovražne zasedbe so Slovenci zmoгли voditi realen odpor, pri čemer je v letih 1941 - 1945 postala bojišče vsa etnična Slovenija. Omenjam samo dejstvo, da je bila s tem odporom ustanovljena slovenska država. Ta država je bila v letih 1943 in 1945 soustanoviteljica nove jugoslovanske federacije in je kot takšna občutno sooblikovala razmerja Jugoslavije do severozahodnih sosedov. Tako je na zahodu bilo zlasti v stikih in skupnem nastopanju slovenskega protifašističnega in narodnoosvobodilnega odporniškega gibanja z italijansko rezistenco. Na severu pa s tem, da je Slovenija že zgodaj zastopala stališče, da je obnova demokratične Avstrije (preklic priključitve k

¹³ Ferdo Čulinović: Okupatorska podjela Jugoslavije. Beograd 1970, 137-138, 397.

¹⁴ Tone Ferenc: La provincia 'italiana' di Lubiana. Documenti 1941-1942. Istituto friulano per la storia del movimento di liberazione, /Udine/ 1994. - Marco Cuzzi: L'occupazione italiana della Slovenia (1941-1943). Roma 1998.

¹⁵ Tone Ferenc: Quellen zur nationalsozialistischen Entnationalisierungspolitik in Slowenien 1941-1945. Maribor 1980.

Nemčiji) izrednega pomena za prihodnost Slovenije. Pri tem se je slovensko državno vodstvo zavedalo, da bo posebno, od Nemčije ločeno obravnavanje Avstrije pri mirovnih pogajanjih

skrajno otežkočilo zaželeno spremembo meje na Karavankah v korist Slovenije.¹⁶

V vsem času po drugi svetovni vojni je bila Slovenija udeležena v zunanji politiki federativne Jugoslavije, čeprav v jugoslovanskih ustavah ni bilo t.i. federalne klavzule. Njena vloga je bila posebno občutna ravno pri postavljanju odnosov z Italijo in Avstrijo. To ni bilo tako samo pri jugoslovanskem sooblikovanju in sklepanju mirovne pogodbe z Italijo (1947) oz. državne pogodbe o obnovi demokratične Avstrije (1955), pač pa podobno še pozneje.

Po leta 1947 nasproti Italiji, in po 1955 nasproti Avstriji, je bila Slovenija v sklopu jugoslovanske politike že zgodaj zagovornik odpiranja državnih meja za promet ljudi in blaga in kmalu je postala tudi pogodbeni nosilka pomembnih meddržavnih regionalnih kooperacij s sosedi. Na severu, proti koncu tudi z Zvezno republiko Nemčijo, z njeno deželo Bavarsko (v okviru programa Alpe-Adria). Zgodnja odprtost teh meja, kar je slovenska (jugoslovanska) zunanja politika trajno potrdila v položaju po češkoslovaški krizi 1968, je bila mednarodna determinanta neprecenljivega pomena tudi za pretok kulture in idej, četudi so določene politične omejitve vedno obstajale. Padcu berlinskega zidu je bilo spričo liberalnejših razmer na mejah Slovenije, ko tu ni bilo niti približno podobnega zidu že več kot četrto stoletja, lažje dodati še notranjo demokratizacijo v deželi. Tudi to se seveda ni pripravilo ne izvršilo čez noč. Zato pa so dolgoletni živi stiki Slovenije in Slovencev s sosedi v preostoru med Italijo in Nemčijo pri tem imeli izjemno pomembno vlogo.

Janko Pleterski

SLOVENIA BETWEEN GERMANY AND ITALY (1848-1968)

S u m m a r y

The article presents a concise overview of the state and trans-state positions experienced in the past by the Slovenes after they had started to comprehend themselves as a whole, and by Slovenia as a state. The author's overview begins with the revolutionary year of 1848, when the Slovene national and political programme for an autonomous Slovenia, based on the ethnic (linguistic) principle, was formed, and continued with the division of its territory between different countries in the years 1866, 1920 and 1941. The author also defines the position of the Republic of Slovenia within the Yugoslav socialist federal state, and deals with the formation of its borders with Italy and the confirmation of its borders

¹⁶ Lojze Ude, referat z dne 20. marca 1944 v (partizanskem) Znanstvenem inštitutu SNOS, "Nekaj načelnih pripomb k vprašanju o mejah". Objavljen v knjigi istega avtorja, Slovinci in jugoslovanska skupnost, Maribor 1972. 359-368. - Fran Zwitter: Priprave znanstvenega inštituta za reševanje mejnih vprašanj po vojni. V: Osvoboditev Slovenije 1945, Ljubljana 1977, 258-276. - Janko Pleterski: Osvobodilna fronta slovenskega naroda in program Zedinjene Slovenije. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 6, 1966, 233-244.

with Austria in 1947 and 1955. Although there was no so-called federal clause in the Yugoslav constitutions, Slovenia played an active role in the foreign policy of federal Yugoslavia in the period after the Second World War. The role of this country was particularly important in establishing relations with Italy and Austria. Within the framework of Yugoslav politics, Slovenia was, already at an early date, an advocate of opening the country's borders in order to facilitate traffic between it and its neighbouring countries in the form of people crossing the borders and the exchange of goods. Very soon, Slovenia was also able to conclude contracts in important international regional forms of cooperation with its neighbours, as well as with the Federal Republic of Germany. The fact that the borders of Slovenia were open so early in the after-war period was an international determinant of utmost importance - also for the free flow of culture and ideas. Thus, the more liberal conditions on the borders of Slovenia (for more than a quarter of a century there was no wall on its borders, and conditions were not even comparable to those along, for example, the Berlin Wall), also enabled an inner process of democratisation to unfurl. The long-standing and lively contacts of the country and its inhabitants with its neighbours in the area between Italy and Germany were of paramount importance for its development.